

TILSHUNOSLIKDA ZONIMLAR TADQIQI

Ismailova Dilnoza Shavkatovna

Toshkent tibbiyot akademiyasi akademik litseyi o'qituvchisi

dilnoza19850426@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada zoonimlarning jahon va o'zbek tilshunosligida o'rganilishi haqida so'z boradi. "Hayvon" arxisemali leksemalar, ularning mazmuniy maydoni, zoonim komponentli maqollar, frazeologizmlar yuzasidan tilshunoslarning tomonidan qilingan ilmiy izlanishlarning mazmun- mohiyati haqida atroflicha fikrlar bildiriladi. Ushbu ilmiy ishlar bir-biri bilan solishtiriladi.

Kalit so'z va iboralar: arxisema, leksema, zoonimlar ornitonim, lingvokulturologiya, frazeologizm

ABSTRACT

This article deals with the study of animal archetypal lexemes in Uzbek linguistics. Detailed opinions on the content and essence of the dissertations defended by linguists on the lexemes of animal archetypes, articles with a zoonymic component. These scientific works are compared with each other.

Keywords: archisema lexeme, zoonym, ornithonym linguistic culture, phraseology.

KIRISH.

Mamlakatimiz istiqloлга erishgach, o'zbek xalqining madaniy-ma'naviy hayotida ulkan ijobiy o'zgarishlar yuzaga keldi. Istiqloл tufayli milliy qadriyatlar tiklandi, xalqimizning ma'naviyati, madaniyati, axloqiy e'tiqodlari milliy ruh va yangi mazmun bilan to'ldi. O'zbek tili sohasida ham milliy ruh va imkoniyatlarni tiklash uchun harakat kuchaydi. So'nggi yillarda o'zbek tilini ilmiy tadqiq etishning qator yo'nalishlari rivojlandi. Bular ichida, ayniqsa, tilga izchil yondashish va vazifaviy tahlil yo'nalishlari alohida o'rin tutadi. Til va nutq yaxlit bir hodisaning ikki tomoni sifatida belgilandi. Til hodisalari esa til tizimidagi o'rni, roli, nutqda qo'llanishi kabi xususiyatlariga qarab tahlil etila boshlandi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Hammamizni tarbiyalagan, voyaga yetkazgan – shu xalq. Barchamizga nasiba bergan ham shu xalq. Bizga ishonch bildirgan, rahbar qilib saylagan ham shu xalq. Xalq rozi bo'lsa ishimizda unum va baraka bo'ladi. Xalq bizdan rozi bo'lsa, yaratgan ham bizdan rozi bo'ladi". Shunday ekan, biz xalqimizning

o'zligini: urf-odati, bag'rikengligi va mehmondo' stligini butun dunyoga tarannum etishimiz, milliylikimiz va umuminsoniy qadriyatlarimiz ifoda topgan ona tilimizni o'rganishimiz, chuqur va izchil tadqiq etishimiz shart.

Hayvon arxisemali leksemalar, zoonim komponentli maqollarni o'rganish turli xalqlarning madaniyati, urf-odati, tili hamda lisoniy xususiyatlari bilan tanishish imkonini beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Jahon tilshunosligida zoonim tadqiqiga oid ishlar salmoqli o'rin egallaydi. Jumladan: Ch.Inkuy A.P. Kosmenko E.A.Kreinovich, E.S.Novik, E.V.Antonova, S.P.Nesterov Y.Vinokurova E.Leverovskiy, P.Minorskiy, G.I.Kulikovskiy kabi tilshunos olimlar hayvon arxisemali leksemalar tadqiqi bilan shug'ullanishgan. Ular orasida, birinchi navbatda, XIX asrning ikkinchi yarmida chop etilgan maqolalar alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, E.Leverovskiy, P.Minorskiy, G.I.Kulikovskiy va boshqalarning asarlari ahamiyatli.

Y.Vinokurova ishining muhim jihati Veps an'anaviy dunyoqarashida diniy nuqtayi nazardan e'tiqod qilinadigan hayvonlarga oid holatlarga e'tibor qaratganligidadir. I.Y.Vinokurova tadqiqot ishiga qadar din tushunchasining mazmuni, shu jumladan – hayvonlarga nisbatan bu tushunchasining qo'llanishi E.A.Kreinovich, E.S.Novik, E.V.Antonova, S.P.Nesterov kabi olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Hayvonlarning surati yoki haykaliga emas, balki o'ziga sig'inish–totemizmda qabila jamiyatining e'tiqodi va marosimlari majmui sifatida belgilanganligi alohida e'tirof etilgan.

A.P. Kosmenko mifologik tasavvurlarni o'rganishda xalq tasviriy san'atining o'rni kattaligi, u boshqa manbalardan olingan ma'lumotlarni takrorlashi mumkinligi, lekin bu ishonchli va muhim ma'lumot beruvchi hujjat ekanligini ta'kidlaydi.

I. Mullonen Vepsiya toponimlari va antroponimlarining asosini hayvonlar tashkil qilishiga e'tibor qaratadi.

Lafta ma'no jihatdan arab tiliga yaqin bo'lgan rus tilidagi zoonim komponentli maqollarning kompleks tahlilini, ularning ma'noviy jihatlarini lingvokulturologik tomondan tavsif va tahlil qiladi. Tadqiqotda quyidagi an'ana kuzatiladi. Tadqiqotda zoonim komponentli rus maqollarini ma'noviy guruhlarga ajratadi va milliy-madaniy o'ziga xosliklarini ochib beradi.

Ch.Inkuy o'zining doktorlik ishida zoonimlarning semantik taraqqiyotini tahlil qiladi. Jumladan, shaxs tavsifida 127 ta hayvon nomi qo'llanilib, ulardan 52 tasi yovvoyi, 75 tasi xonaki, 15 tasi hasharot, 11 tasi umumiy hayvon nomlarini ifodolovchi so, zlar, 10 tasi baliqlar, 7 tasi ham suvda, ham quruqlikda yashovchi jonivorlar, 5 tasi bir hujayrali hayvonlar ekanligini aniqlagan.

V.Porxomovskiyning tadqiqot ishida turk tilidagi maqollar morfologik va sintaktik jihatdan tahlil qilingan.

N.Trubachev¹ Yevropa ovchilari, baliqchi va dehqonlari ov mavsumida qo‘rqinchli va zararli hayvonlarning nomini aytmaslikka harakat qiladilar,– deb yozadi va muallif o‘rmon hayvonlari (*ayiq, bo‘ri* kabi)ni Shvetsiya, Finlandiya, Estoniya va boshqa mamlakatlarda erkalatib, xushomadgo‘yli, kinoyali laqablar bilan atashlari rasm bo‘lib qolganligini qayd qiladi.

Turkiy xalqlarda zoonimlarning tadqiq etilish tarixi “Devonu lug‘otit turk” asariga borib taqaladi. Ushbu asar turkiy xalqlarning noyob durdona asari bo‘lib, lug‘atda xalq og‘zaki ijodiga oid 300dan ortiq she‘riy parchalar, 291 ta maqol va matal keltirilgan. Bu matnlar tarkibida 200ga yaqin zoonim, jumladan, 100ga yaqin qush nomi uchraydi. XI asrda yashab ijod etgan etnograf, filolog, qiyosiy-tarixiy tilshunoslik asoschisi Mahmud ibn Husayn ibn Muhammad Qoshg‘ariyning “Devonu lug‘otit turk” asari – butun turkiy xalqlarning nodir manbasidir. S.Rustamova ta’kidlaganidek: “Devonu lug‘otit turk”da turklarning hayot kechirishi uchun zarur ashyolarning nomlari, urug va qabilalarning nomlari, faxriy unvonlari, turli lavozimlarning nomlari, oziq-ovqat, yovvoyi va uy hayvonlari, parrandalar va yovvoyi qushlarning nomlari, o‘simliklarning nomlari, astrologik atamalar, xalq taqvimi, oy, hafta, kunlarning nomlari, jo‘g‘rofiy atamalar, shaharlar, turli kasalliklar nomlari, anatomik atamalar, metallar va minerallarning nomlari, harbiy atamalar va ma’muriy vazifalarga oid atamalar bor². Kitob o‘zida shu qadar ko‘plab rang-barang ma’lumotlarni mujassam etganki, ularni tahlil va tavsif qilish uchun ko‘p yillar kerak bo‘ladi³. Chunonchi, uy hayvonlari turkiy xalqlar turmushida alohida o‘rin egallaydi. Masalan: Qo‘y – go‘sht, jun, sut va teri olish uchun boqiladigan juft tuyoqli, kavsh qaytaruvchi uy hayvoni⁴. Qo‘ylar yovvoyi qo‘y – *muflondan* kelib chiqqan. Qo‘y bundan 8 ming yil avval xonakilashtirilgan⁵.

Zoonimlar, zoonim komponentli matnlarning lingvistik xususiyatlari

¹ Трубачев О.Н. Из истории табуистических названий // Вопросы славянского языкознания. – М.: Наука, 1958. – вып.3. – С.12-15.

² Рустамова С. Махмуд Қошғарий ва унинг “Девону луғотит турк” асари // Адабиёт кўзгуси. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, № 2, 1996. – Б. 156. 124-125.

³ Абдулахатов Н., Тошпўлатов И., Носирова У., Жўрабаева У. Махмуд Қошғарийнинг “Девону луғотит турк” асаридаги лексик бирликлар тадқиқи. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2013. – Б. 53.4.

⁴ O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildlik. 1-jild. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2008. – B. 464.

⁵ Zoologiya. 7-sinf: Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik/O. Mavlonov. – Tuzatilgan va to‘ldirilgan to‘rtinchi nashri. – Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. – B. 208. 198.

D.X.Bazarova¹, H.A.Saidova², J.Metyakubov³, B.B.Abdushukurov⁴, N.R.Nishonova⁵, B.Zaripov⁶, B.M.Jo‘rayeva⁷, D.M.Yo‘ldosheva⁹, G.E.Hakimova⁸, A.J.Omonturdiyev⁹, Sh.Noraliyeva¹⁰, D.A.Tosheva¹⁵ kabi olimlar tomonidan ham o‘rganilgan. Ushbu olimlarning ilmiy ishlarida turkiy yozma manbalardagi zoonimlar, zoologik atamalarning shakllanish bosqichlari, maqollarning til tizimidagi o‘rni, semantik-uslubiy xususiyatlari, zoonimlarning ma‘no ko‘chmalari, badiiy san‘at turlarini hosil qilishdagi, inson xarakterini ifodalashdagi ahamiyati, “hayvon” arxisemali leksemalar maydonining mazmuniy tahlili, o‘zbek folklorida bo‘ri obrazining mifologik talqini, shaxsga ta‘rif berishda hayvon nomlaridan foydalanish, badiiy matnlarning antroposentrik talqini, o‘zbek bolalar folklori tilida zoonimlar, zoonim komponentli¹⁴ birliklarning leksik, semantik hamda strukturaviy xususiyatiga doir masalalar tahlil qilingan.

D.X.Bazarova o‘z tadqiqotida o‘zbek tilida mavjud qush nomlarini o‘rgangan. Asrlar mobaynidagi tashqi aloqalar natijasida o‘zbek tilida sodir bo‘lgan o‘zgarishlar qush nomlarining variantlashuvi, dubletlar va sinonimlarning yuzaga kelishiga sabab bo‘lganligi ta‘kidlangan. Tadqiqotda o‘zbek tilidagi qush nomlari tadqiqi asosida turkiy tillarga xos ornitonimlar tavsiflangan.

H.A.Saidovanning ishida yovvoyi va uy hayvonlari, parrandalar, qurt-qumusqa kabilarni atab keluvchi so‘zlar hayvon nomlarini tashkil etishini izohlab, hayvon

¹ Базарова Д.Х. История формирования и развитие зоологической терминологии узбекского языка. – Ташкент: Фан, 1978. – С. 222.

² Саидова Ҳ.А. Ўзбек тилида ҳайвон номларининг шахс тавсифи вазифасида қўлланилиши: Филол. фанлари номзоди... дисс. – Бухоро, 1995. – 178 б.

³ Мэтякубов Дж. Характеристика человека зоонимами в разносистемных языках: на материале английского и узбекского языков: Дисс. ... канд.филол.наук. – Ташкент, 1996. – 173 с.

⁴ Абдушукуров Б.Б. XI-XIV аср туркий ёзма манбалар тилидаги зоонимлар. Филол. фанлари номзоди... дисс. – Т., 1998. – 207 б.

⁵ Нишонова Н.Р. Ўзбек тилида “ҳайвон” архисемали лексемалар майдонининг мазмуний таҳлили: Филол. фанлари номзоди... дисс. – Тошкент, 2000. – 120 б.

⁶ Зарипов Б. Зоонимларнинг бадий санъат турларини ҳосил қилишдаги иштироки (А.Навоий асарлари асосида): Филол. фанлари номзоди... дисс. – Т., 2002. – 128 б.

⁷ Жўраева Б. Мақолнинг ёндош ҳодисаларга муносабати ва маъновий хусусиятлари. – Тошкент: Фан, 2007. – 66 б. ⁹ Юлдашева Д.М. Ўзбек болалар фольклори тилида зоонимлар. Филол. фанлари номзоди... дисс. – Т., 2007. – 124б.

⁸ Ҳакимова Г.Э. Зооним компонентли фразеологик бирликларнинг структуравий ва семантик хусусиятлари (инглиз тили материаллари асосида): Филол. фанлари номзоди... дисс. – Т., 2008. – 145 б.

⁹ Омонтурдиев А.Ж. Профессионал нутқ эвфемикаси (чорвадорлар нутқи мисолида): Филол. фанлари д-ри ... дисс. – Тошкент, 2009. – 25 б.

¹⁰ Норалиева Ш. Ўзбек фольклорида бўри образининг мифологик асослари ва бадий талқини. – Тошкент: Ал-фаба-сервис, 2013. – Б. 99.

¹⁵ Тошева Д. Зооним компонентли мақолларнинг лингвокультурологик хусусиятлари. Филол. фанлари номзоди... дисс. – Тошкент: 2017

nomlarini tadqiqot obyektiga sifatida oladi. Ishda ellikta zoonim semantik jihatdan tahlil qilingan. H.A.Saidova o'z ilmiy ishida o'zbek tilida eng ko'p ishlatiladigan hayvon nomlarini tanlab olgan va zoonimlarni atash, nomlash va tasvirlash kabi ikki vazifada ishlatilishini yozgan. Jumladan, "Hayvon nomlari atash vazifasini bajarganda o'z (to'g'ri) ma'nosida ishlatiladi. Tasvirlash vositasi sifatida qo'llanganda esa shaxsni tavsiflovchi muhim vosita sanaladi va ko'chma ma'noda ishlatiladi. Masalan, **Arslon** Lisoniy ma'no: Katta jussali, chaqqon, qo'rqmas, yirtqich hayvon.

- Ko'chma ma'nolari: 1) "rahbar", "hokim", "qo'mondon". "shoh";
2) "sog'lom", "yetilgan", "baquvvat", "kuchli";
3) "haybatli", "darg'azab";
4) "chaqqon", "epchil";
5) "izidan qaytmas", "bir so'zli".¹

B.Abdushukurovning nomzodlik dissertatsiyasida XI-XIV asrlar oralig'ida yaratilgan turkiy yozma manbalar matnida qo'llangan zoonimlar leksik-semantik, funksional- semantik hamda struktur-grammatik jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot turkiy lug'at fondida mavjud zoonimlarning semantik guruhlarini aniqlashda ahamiyatlidir.

N.R.Nishonovanning tadqiqot ishida o'zbek tilida "hayvon" arxisemasi bilan umumlashgan leksemalar qamrab olingan, asosan, sut emizuvchi, umurtqali hayvonlarni ifodalovchi zoonimlar tahlil qilingani ta'kidlangan. Ishda har bir mikromaydonga mansub bo'lgan hayvon nomlari farqli va o'xshash belgilariga ko'ra ajratib chiqilgan. Umumlashtiruvchi va farqlovchi semalar ajratilib, ularga izoh berilgan.

D.M.Yuldashevaning nomzodlik dissertatsiyasida alla, ovutma, erkalatma, ertak, topishmoq, maqtoq, masxaralama va tez aytishlarda qo'llanilgan zoonimlar o'rganilgan. Masalan, mushuksimonlar oilasiga mansub bahaybat yirtqich sutemizuvchi hayvon nomlari (arslon, yo'lbars, qoplon) itsimonlar oilasiga mansub yirtqich hayvon nomi (bo'ri) yakkatuyoiqlilarga mansub sutemizuvchi hayvon nomlari (toychoq), bir yoki ikki o'rkachli yirik sutemizuvchilar nomi (tuya).

B.P.Zaripov nomzodlik dissertatsiyasida Alisher Navoiy ijodida badiiy san'atlarni hosil qilishda 337 ta zoonim qo'llangani haqida ma'lumot beradi. Ulardan 117 tasi chorva mollari, 97 tasi qush nomlari, 9 tasi sudralib yuruvchi hayvon nomlari, 48 tasi yovvoyi hayvon nomlari, 41 tasi hasharot va boshqa mayda jonivorlar, 6 tasi suv hayvonlari 12 tasi afsonaviy jonzotlar nomi ekanligi qayd etilgan. Ishda ot, o'rdak, kiyik kabi jonivorlarning Alisher Navoiy asarlarida qo'llanilgan tarixiy nomlari keltirilgan.

¹ Saidova X.A. Ўзбек тилида ҳайвон номларининг шахс тавсифи вазифасида қўлланилиши: Филол. фанлари номзоди... дисс. – Бухоро, 1995. 35-бет

Zoonimlarning jinsi, rang-tusi va yoshiga qarab nomlanishi asoslari keltirilgan.

“Zoonim komponentli maqollarning lingvokulturologik tadqiqi” mavzusida D. Tosheva nomzodlik dissertatsiyasini yoqlagan. Dildora Tosheva o‘zbek, rus va ingliz tillaridagi zoonim komponentli maqollarni statistik jihatdan tahlil qilgan. Tahlil natijalariga ko‘ra, zoonim komponentli maqollar o‘zbek tilida 1668ta, ingliz tilida 466ta, rus tilida 202ta ekanligi aniqlangan. O‘zbek tilida bunday maqollarning ko‘pligi o‘zbek tilining naqadar boy va serjilo til ekanligidan darak beradi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘zbek tilida zoonim komponentli maqollarda 34 ta parranda, 20 ta uy hayvoni, 19 ta yovvoyi hayvon, 4 ta suvda yashovchi va 1 ta sudralib yuruvchi hayvon nomlari bilan bog‘liq maqollar borligini aniqlagan. Ushbu nomzodlik dissertatsiyasida o‘zbek tilidagi hayvon nomlari bilan bog‘liq maqollar lingvokulturologik jihatdan tadqiq etilgan.

XULOSA

Xalq tarixi milliy qadriyatlar, madaniyat tarixi bilan uzviy bog‘liqdir. O‘ziga xos tarixiy taraqqiyoti, madaniy rivoji, etnografik xususiyatlariga ega bo‘lgan har bir xalqning turmush tarzi, dunyoqarashi, madaniyati va etnik qatlamiga doir ma‘lumotlar xalq og‘zaki ijodi namunalari, xususan, maqollarda ham o‘z ifodasini topadi. Zoonimlar har bir millat til boyligida mavjud bo‘lib, tabiat, jamiyat haqidagi xulosalarni, inson fe‘l-atvori, harakatiga xos ijobiy va salbiy vaziyatlarni namoyon etishga, ta‘sirchanlikka xizmat qiladi.

Zoonim va zoonim komponentli matn tahliliga bag‘ishlangan jahon va o‘zbek tilshunosligidagi tadqiqotlar tarixiy, leksik-semantik, funksional uslubiy xarakterga ega bo‘lib, kishilik jamiyatida muhim o‘rin tutadigan hayvon nomlarining semantik xususiyatlarini yoritishga qaratilgan.

Xalq tarixi milliy qadriyatlar, madaniyat tarixi bilan uzviy bog‘liqdir. O‘ziga xos tarixiy taraqqiyoti, madaniy rivoji, etnografik xususiyatlariga ega bo‘lgan har bir xalqning turmush tarzi, dunyoqarashi, madaniyati va etnik qatlamiga doir ma‘lumotlar xalq og‘zaki ijodi namunalari, xususan, maqollarda ham o‘z ifodasini topadi. Zoonimlar har bir millat til boyligida mavjud bo‘lib, tabiat, jamiyat haqidagi xulosalarni, inson fe‘l-atvori, harakatiga xos ijobiy va salbiy vaziyatlarni namoyon etishga, ta‘sirchanlikka xizmat qiladi.

Zoonim va zoonim komponentli matn tahliliga bag‘ishlangan jahon va o‘zbek tilshunosligidagi tadqiqotlar tarixiy, leksik-semantik, funksional uslubiy xarakterga ega bo‘lib, kishilik jamiyatida muhim o‘rin tutadigan hayvon nomlarining semantik xususiyatlarini yoritishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Абдулахатов Н., Тошпўлатов И., Носирова У., Жўрабаева У. Маҳмуд Қошғарийнинг “Девону луғотит турк” асаридаги лексик бирликлар тадқиқи. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2013. – Б. 53.4.
2. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildlik. 1-jild. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2008 . – B. 464.
3. Zoologiya.7-sinf: Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik/O. Mavlonov. – Tuzatilgan va to‘ldirilgan to‘rtinchi nashri. – Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. – B. 208. 198.
4. Базарова Д.Х. История формирования и развитие зоологической терминологии узбекского языка. – Ташкент: Фан, 1978. – С. 222.
5. Саидова Ҳ.А. Ўзбек тилида ҳайвон номларининг шахс тавсифи вазифасида қўлланилиши: Филол. фанлари номзоди... дисс. – Бухоро, 1995.
6. Мэтякубов Дж. Характеристика человека зоонимами в разносистемных языках: на материале английского и узбекского языков: Дисс. ... канд.филол.наук. – Ташкент, 1996. – 173 с.
7. Абдушукуров Б.Б. XI-XIV аср туркий ёзма манбалар тилидаги зоонимлар. Филол. фанлари номзоди... дисс. – Т., 1998. – 207 б.
8. Нишоновна Н.Р. Ўзбек тилида “ҳайвон” архисемали лексемалар майдонининг мазмуний таҳлили: Филол. фанлари номзоди... дисс. –Тошкент, 2000. – 120 б.
9. Зарипов Б. Зоонимларнинг бадий санъат турларини ҳосил қилишдаги иштироки (А.Навоий асарлари асосида): Филол. фанлари номзоди... дисс. – Т., 2002. – 128 б.
10. Жўраева Б. Мақолнинг ёндош ҳодисаларга муносабати ва маъновий хусусиятлари. – Тошкент: Фан, 2007. – 66 б.
11. Ҳакимова Г.Э. Зооним компонентли фразеологик бирликларнинг структуравий ва семантик хусусиятлари (инглиз тили материаллари асосида): Филол.фанлари номзоди... дисс. – Т., 2008. – 145 б.
12. Омонтурдиев А.Ж. Профессионал нутқ эвфемикаси (чорвадорлар нутқи мисолида): Филол. фанлари д-ри ... дисс. – Тошкент, 2009. – 25 б.
13. Норалиева Ш. Ўзбек фольклорида бўри образининг мифологик асослари ва бадий талқини. – Тошкент: Ал-фаба-сервис, 2013. – Б. 99.
14. Тошева Д. Зооним компонентли мақолларнинг лингвокультурологик хусусиятлари. Филол.фанлари номзоди... дисс. – Тошкент: 2017
15. Azim Xojiyev. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati Toshkent 1980
16. Юлдашева Д.М. Ўзбек болалар фольклори тилида зоонимлар. Филол.фанлари номзоди... дисс. – Т., 2007. – 124б.